

RESUMÉ**PROČ V NAŠICH ŠKOLÁCH NEVIDÍME NADANÉ ŽÁKY?**

Kateřina Lánská

Nesystematické vykazování nadaných žáků a rozcházející se data

- Školy obecně vykazují velmi malá čísla nadaných a mimořádně nadaných žáků. Ze statistické ročenky MŠMT vyplývá, že jde o desetiny procent. Podle ČŠI neuvádí polovina neúplně organizovaných základních škol žádného nadaného žáka, u plně organizovaných škol se to týká pětiny ZŠ. Přitom odborná literatura uvádí, že v populaci je přibližně 10–15 % (někdy až 20 %) nadaných a 2–3 % mimořádně nadaných žáků.
- Data, která shromažďuje MŠMT ve statistických ročenkách, a data, která sbírá a prezentuje ČŠI, nejsou v souladu. Je to důsledek odlišného způsobu vykazování. Pro MŠMT může škola vykázat žáka jako nadaného nebo mimořádně nadaného pouze tehdy, jestliže nadání potvrdilo školské poradenské zařízení (ŠPZ) prostřednictvím tzv. Doporučení ŠPZ (ať už na základě vlastní pedagogické diagnostiky, nebo na základě diagnostiky jiného odborníka). ŠPZ jsou ale přetížená a nadané děti nejsou vždy jejich prioritou, a proto už se o „oficiální“ diagnostiku nadaných dětí některé školy po špatných zkušenostech ani nepokoušejí. Samy ale v rámci pedagogické diagnostiky nadané žáky v některých případech vyhledávají a vykazují, tato data vedle oficiálních statistik pak sbírá ČŠI.

Limity pedagogické diagnostiky

- Pro školy je těžké nadané a mimořádně nadané žáky vyhledávat. Jen výjimečně k tomu používají objektivnější nástroje (psychometrické měření), spíše spoléhají na pedagogické pozorování a rozhovory s žáky. Výsledkem je, že školy v různých regionech a na jednotlivých stupních (základní, střední školy) uvádějí různý podíl těchto žáků. Data ze statistické ročenky MŠMT obsahují nižší podíly nadaných a mimořádně nadaných žáků na středních školách a rozcházejí se s daty ČŠI, která uvádějí přesný opak.

Důvody nedostatečné identifikace nadaných a mimořádně nadaných žáků

- Identifikace nadaných a mimořádně nadaných žáků tedy neprobíhá systematicky. Má to zejména tyto důvody:
 - Míra spolupráce škol se školskými poradenskými zařízeními (ŠPZ) je nízká, k potvrzení nadání v ŠPZ musí dát podnět rodiče nebo učitelé žáka. Nemáme data o tom, jak tento proces probíhá, jaké jsou motivace rodičů a učitelů a bariéry, proč se tak děje jen v omezené míře.
 - Diagnostické nástroje, které používají školská poradenská zařízení, mají své limity a zaměřují se především na rozeznání intelektového nadání; jiné oblasti nadání opomíjí.
 - Vliv mají stereotypní představy učitelů o tom, jak se nadaní žáci projevují; typická je představa žáka, který je zaměřený na výkon, je úspěšný a bezproblémový („studijní typ“), některé stereotypy jsou spojeny i s genderem. Řada výzkumů ale upozorňuje na to, že nadaní žáci se mohou některými osobnostními charakteristikami a projevy

významně odlišovat od ostatních dětí, mohou být méně komunikativní, hůře přizpůsobiví, obtížněji zvládají emoce apod.

- Důležitou roli hraje vlastní zkušenost učitelů s nadáním – ti, kteří takového žáka již potkali během své praxe nebo jej mají ve svém blízkém okolí či sami sebe považují za nadané, mají větší schopnost rozpoznat nadaného žáka ve školním kolektivu.
- Pokud se nadání kombinuje s nějakým handicapem, bývá nadání u žáka často přehlíženo; žáci s tzv. dvojitou výjimečností jsou často schopni svůj handicap kompenzovat sami a mohou se jevit jako průměrní. U žáků s poruchami učení je zase důvodem to, že identifikace nadání a poruch učení probíhá obvykle odděleně.
- Žáci se sociálním znevýhodněním jsou v programech podpory nadaných zastoupeni velmi málo, důvodem je konstrukce diagnostických testů odpovídající potřebám „střední třídy“ a nedostatečná motivace učitelů a rodičů k vyhledávání nadaných v této skupině žáků.
- V předškolním vzdělávání identifikace nadání prakticky neprobíhá, protože pedagogická diagnostika se zaměřuje spíše na školní zralost.
- Učitelé nemají dostatečné vzdělání a kvalifikaci v oblasti nadání; ČŠI uvádí, že jen 4 % pedagogů základních škol a 3 % pedagogů středních škol absolvovala v letech 2020–2022 nějaký kurz nebo seminář zaměřený na vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků, nedostatečná je v tomto ohledu také příprava budoucích pedagogů na vysokých školách.

Neexistující koncepce nadání

- K problémům s identifikací nadaných žáků přispívá i to, že neexistuje koncepce nadání, na které by se odborníci shodli. Například zda připouštíme, že se nadání u jedince může odhalit později, nebo se projevuje odjakživa, zda ho chápeme jako vrozené, nebo něco, co se dá rozvíjet, zda se určuje podle jednoho kritéria (např. podle hodnoty IQ), nebo je spektrum kritérií širší apod.
- Jako dominantní kritérium pro pedagogicko-psychologickou diagnostiku bývá preferováno kritérium nadprůměrné inteligence, které ovšem řada odborníků považuje za limitující.

Nedostatky ve vyhlášce, nezávazný standard diagnostiky

- Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných řeší obě skupiny žáků odděleně, jako by žáci nadaní neměli speciální vzdělávací potřeby. Díky tomu nejsou jejich vzdělávací potřeby naplňovány a promítá se to do celého systému podpory nadaných ve školách. Vyhláška navíc obsahuje popis podpůrných opatření jen pro nadané žáky, ale nikoli už pro nadané žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří tvoří specifickou skupinu žáků. Odborníci by měli analyzovat, zda nedochází k nesouladu mezi tím, jaké vzdělávací potřeby definují u nadaných žáků psychologové a jaké vzdělávací potřeby a na ně navázanou podporu definuje vyhláška, od níž se následně odvíjí nabízená podpora ve školách.
- Národní ústav vzdělávání vytvořil v roce 2016 tzv. Standard komplexní diagnostiky mimořádného (intelektového) nadání, který vymezuje standard komplexního vyšetření zaměřeného na identifikaci nadání. Nemá však charakter závazné normy, jedná se pouze o doporučení. V důsledku toho není možné například zajistit srovnatelnost výstupů

z jednotlivých pracovišť a jejich přenositelnost. Navíc se standard zaměřuje jen na intelektové nadání.

Metodická podpora NPI ČR a nové nástroje pro diagnostiku nadání

- V červenci 2024 byl schválen nový strategický materiál Podpora nadání a nadaných dětí a žáků v NPI ČR 2022–2030, který je provázán s Dlouhodobým záměrem vzdělávání ČR 2023–2027. Bohužel není zřejmé, zda se tato podpora opravdu dostává do škol a k potřebným žákům. Podle ČŠI spolupracuje s NPI v podpoře nadaných a mimořádně nadaných žáků pouze 10 % škol.
- Pro identifikaci nadání vzniklo v poslední době několik nástrojů a diagnostických testů, které jsou využívány mimo školská poradenská zařízení: MITCH, Invenio, Idena a NOMI. Uvádí je web Zapojmevsechny.cz.

Jak nadané žáky vzdělávat: vnější, nebo vnitřní diference?

- V praxi existují zjednodušeně dva přístupy: první vede k vnější diferenciaci, tedy rozdělování žáků podle skutečných nebo domnělých studijních předpokladů; druhý k vnitřní diferenciaci, tzn. k individualizaci vzdělávání, obohacování učiva a akceleraci vzdělávání. Mezi odborníky nenajdeme jednoznačnou shodu na tom, jaký přístup využívat, panuje však shoda na tom, že obohacování výuky v běžné třídě má pozitivní vliv na všechny žáky.
- Pro český vzdělávací systém je typická časná vnější diference (tracking), která zvyšuje vzdělávací nerovnosti a spíše než nadání žáků kopíruje socioekonomický status žáka. Příkladem jsou víceletá gymnázia.
- Dalším projevem selekce žáků je vytváření výběrových tříd v rámci jedné školy (streaming). Tento přístup preferuje podle některých zjištění necelých 70 % učitelů. Učitelé také značně podporují vytváření homogenních tříd pro nadané a méně nadané žáky, výuku v těchto skupinách považují za snazší.
- Třetí možností je rozdělování žáků na vybrané předměty (setting). Výzkumy potvrzují, že učitelé k žákům v tomto případě přistupují podle toho, do jaké skupiny jsou zařazeni, nikoli podle jejich individuálních potřeb.
- Vnitřní diference není pro český vzdělávací systém typická, podle dat ČŠI k ní dochází spíše výjimečně. Školy málo využívají opatření, která pro podporu nadaných žáků umožňuje legislativa a kurikulární dokumenty, např.:
 - rozšíření výuky,
 - přeskočení ročníku,
 - individuální vzdělávací plán,
 - podpůrná opatření (na základě doporučení školského poradenského pracoviště, 2. až 4. stupně, která zahrnují např. modifikaci výuky, individuální zadávání úkolů, účast ve specializovaných programech).

Na školách existují příklady dobré praxe, ale skutečně systémový přístup (práce s dítětem již od mateřské školy, spolupráce s rodinou, navázání spolupráce s univerzitou a dalšími partnery) uplatňuje jen minimum z nich.

Doporučení

Při komplexním řešení podpory nadaných a mimořádně nadaných žáků by bylo vhodné:

- Položit si některé výzkumné otázky a získat data, která by pomohla lépe nastavit systém podpory nadaných žáků (např. kdo a jakým způsobem dnes rozpoznává u dětí a mladých lidí projevy nadání a jak jsou školy motivovány se touto problematikou vůbec zabývat, jak dlouho trvá proces identifikace nadaných žáků, jaké způsoby podpory jsou skutečně efektivní).
- Najít odbornou shodu na terminologii a pojmech a sdílenou koncepci nadání, která se promítne do systematické podpory nadaných ve školách.
- Zaměřit se na identifikaci nadaných a mimořádně nadaných žáků a definici jejich vzdělávacích potřeb. Zaměřit se na identifikaci nadání už od předškolního věku dětí.
- Provést plošné testování/screening na školách a zaměřit se na identifikaci nadaných a mimořádně nadaných ze skupin, kde mají nejmenší šanci být rozpoznáni (nižší socioekonomické zázemí, děti cizinců).
- Vyjasnit kategorizaci nadaných žáků v rámci skupiny žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Vyjasnit a definovat vzdělávací potřeby nadaných a mimořádně nadaných žáků.
- Zrevidovat systém podpory nadaných a mimořádně nadaných žáků. Upřesnit definici vzdělávací podpory nadaných a mimořádně nadaných žáků v legislativě a v metodických doporučeních. Provést zásadní revizi podpůrných opatření. Nastavit možnost financování pedagoga, který s nadanými a mimořádně nadanými žáky pracuje nad rámec vyučování. Umožnit větší prostupnost mezi vzdělávacími stupni, zjednodušit možnost žákům na SŠ navštěvovat kurzy na VŠ.
- Zaměřit se na vzdělávání pedagogů, soustředit se na postupy vnitřní diferenciaci. Pracovat na změně postoje učitelů k nadaným žákům. Vzdělávat učitele v identifikaci a podpoře nadaných žáků.
- Zakotvit podporu nadání do dlouhodobé systematické podpory. Sledovat dopady ve školském terénu a vyhodnocovat data týkající se podpory nadaných a mimořádně nadaných žáků. Přístupovat systematicky k podpoře nadání i na úrovni školy.

Celou analýzu naleznete online na webu [eduin.cz](https://www.eduin.cz), po načtení QR kódu do svého mobilního telefonu.

→ nebo v interaktivním pdf po kliknutí [zde](#)